

SİRİTİZMA

(bk. RUH ÇAĞIRMA).

SPOR

Aslı, Latince kökenli Orta İngilizce **disport** (eğlenme, hoşça vakit geçirme) kelimesinin kısaltılmış şekli olan **sport**tur. Türkçe'ye Batı dillerinden geçen spor kelimesi kişinin beden ve ruh sağlığını geliştiren, bireysel veya toplu olarak belli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilen beden hareketlerini ifade eder. Arapça'da spor karşılığında kullanılan **riyâzenin** (**riyâzet**) kökünde "at, eşek vb. hayvanların ilk yavrularını eğitmek, nefsi terbiye etmek" gibi anlamlar mevcuttur. "Hayvanları binme, yarış ve sefer amacıyla yetiştirip hazırlamak; yiyip içmeyi azaltarak ihtiraslarla ve şehvî duygularla mücadele etmek; vücudun canlı, güçlü ve sağlıklı olması için düzenli hareketler yapmak" gibi anlamlara gelen riyâzet kelimesi spora göre daha geniş kapsamlıdır. Riyâzet tasavvufta farklı mânâlarda kullanılırken sporu ifade etmek için genellikle "er-riyâzetü'l-bedeniyye / cese-diyye" terkibi tercih edilir. Sporla ilişkili olarak Arapça'da **temrîn** kelimesi "bir şeyi yumuşatmak, bir işte maharet kazanması için kişiyi eğitmek", **idmân** ise "bir şeye devam etmek, sürekli yapmak" demektir.

Beden terbiyesi yanında spor hoşça vakit geçirmeyi, oyun ve eğlenceyi de kapsayan geniş bir kavramdır. Spor çocuklukla eğlence, disiplin ve olgunlaşma arasında bir köprüdür. Çocukların sağlıklı gelişmesinde, yetişkinlerin ve yaşlıların düzenli bir hayat sürmesinde sporun rolü önemlidir. Bu sebeple Eskiçağ'lardan beri spor hem bedeninin hem ruh ve düşüncenin başta gelen terbiye yöntemi sayılmıştır. Sporla kişinin beden güçlenmesi, hareket kabiliyetinin artması, âni karar verme yeteneğinin gelişmesi ve güzel bir ahlâka sahip ol-

Acıbadem'de Sultan II. Mahmud'a ait nisan taşı – Kadıköy / İstanbul

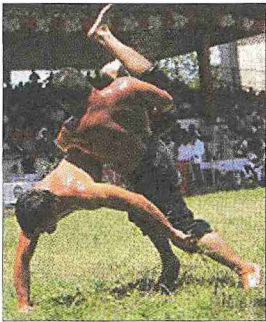
ması amaçlanır. Spor insanın biriken enerjisini boşaltmasını, rahatlamasını, günlük hayatın gerginlik ve sıkıntılarından kurtulmasını sağlar. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Mûsâ ile ilgili bir âyette Peygamber Şuayb'ın kızlarının dilinden istihdam en uygun kimsenin bedenî yönden güçlü, ahlâkî açıdan güvenilir kişiler olduğu belirtilerek (el-Kasas 28/26) insanın yetkinlik kazanmasında beden ve ahlâk gelişiminin önemine dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber'in sporla ilgili teşvik ve tavsiyeleri hadis kaynaklarında yer alır. Meselâ yorgunluk hissisinin giderilmesi için günümüzde de önerilen hızlı bir tempoda yürüme tavsiye edilir (İbnü'l-Esir, V, 118). Ayrıca atıcılık, binicilik, yüzme, koşuculuk ve güreş gibi sporlar teşvik edilir. Hz. Peygamber bir hadisinde her müminin hayırlı olduğunu, ancak güçlü müminin zayıf müminden daha hayırlı ve Allah'a daha sevimli geldiğini belirtir ve inanan insandan kendisine yarar sağlayacak şeyler konusunda hırslı olmasını ister (Müslim, "Kader", 34). Burada güçlülük fizik, irade ve mal açısından yorumlanabilir. Çünkü fizyoloji ve irade yönünden güçlü olan kimse gerektiğinde kişiliğini, dini, vatanı gibi değerlerini daha iyi savunur, yaptığı işleri özenerek yapar, ibadetini yüksünmeden yerine getirir. Sporun önemli yararlarından biri de özellikle enerjisini sporla değerlendiren gençleri genellikle kötü alışkanlıklardan uzak tutmasıdır. İslâm dininin içki, kumar, uyuşturucu, fuhuş gibi zararlı alışkanlıkları yasakladığı dikkate alınırsa bu tür kötülüklerle karşı koruyucu bir işlevi olan spor faaliyetlerinin dinen de makbul sayılması gerektiği ortaya çıkar.

Hız. Peygamber'in imandan sonra en üstün erdem olarak gösterdiği dürüstlük ilkesi (*Müsned*, III, 413; IV, 385; Müslim, "İmân", 95) spor için de geçerlidir. Müsabaka sırasında yapılan hileler İslâm kültü-

ründe spor ahlâkına aykırı görülmüştür. Nitekim okçuluk sporunun yapıldığı ok meydanları mescid gibi kutsal telakkî edilip buralara abdestsiz girilmezdi. Okçularla ilgili risâlelerde onların yalnız atıcılıktaki maharetine ve gücüne değinilmez, bunun yanına sâlih, imanlı, ruhu pak gibi notlar düşüldü (Güven, s. 157). Ahî teşkilâtı bünyesinde kurulan, belli sporların yapıldığı tekkelerde spor ahlâkı da veriliirdi. Günümüzde sayıları oldukça artan bireysel sporlarla takım oyunlarında pek çok hilenin yapıldığı görülmekte, bunların başında da doping gelmektedir. Doping hem sağlığa zararlı hem de sahtekârlık ve haksızlık içerdiği için ahlâka aykırıdır ve câiz değildir. Bugün spor ahlâkı "âdil, dürüst oyun" anlamına gelen İngilizce "fair play" deyimiyile karşılanmaktadır. Bu ilkeye göre sportmen denildiği zaman sadece kas geliştiren insan değil nezaket kurallarına uyan kimse anlaşılmaktadır. Özellikle rekabete dayalı takım oyunlarında rakibe zarar vermek ve hakemi aldatmaya yönelik hareketler sportmenliğe yakışmaz.

Sportif faaliyet bir başkasıyla yarışma tarzında olduğu takdirde ise daha iyi olanın, iyi oynayanın kazanmasını kabullenmek adalet ve hakkaniyet gereğidir. Kazandığında şırmamak ve taşkınlıklarda bulunmak, kaybettiğinde saldırgan tutum sergilemek evrensel spor anlayışı ile uyumadığı gibi İslâm ahlâkıyla da bağdaşmaz. Spor disiplini insana fedakârlığı, sabrı, kendini kontrol etmeyi ve tarafsızlığı öğretir. İnsan bir dalda zirveye ulaşsa bile sürekli orada kalması mümkün değildir. Hz. Peygamber, yarışlarda hep galip gelen Adbâ isimli devesinin bir bedevinin devesi tarafından geçilmesine üzülen ashabına her yükselen şeyi geriye döndürmenin Allah'ın bir kanunu olduğunu söylemiştir (Buhârî, "Rikâk", 38). Ayrıca bir hadisinde asıl güçlülünün güreşte başkalarının sırtını yere getiren değil kızdığında öfkesini yenebilen kimse olduğunu belirtmiştir (Buhârî, "Edeb", 76).

Fertleri, toplulukları, hatta milletleri birbirine yaklaştıran kaynaştırıcı bir faaliyet alanı olması da sporun önemli faydalarındandır. Geçmişte Arap toplumunda haram aylar süresince savaşlara ara verilerek panayırarda sosyal, kültürel, ticarî bir takım ilişkiler yanında spor etkinlikleri de değişik kabileleri bir araya getiriyordu. Aynı şekilde eski Yunanistan'da Olimpiya'da ve diğer sitelerde yapılan oyunlar için savaşlar duruyor ve insanlar arasında barış imkânı doğuyordu. Günümüz olimpiyatlarında da dünyanın her yerinden

Kırkpınar güreşlerinden bir enstantane

gelen farklı ırk ve dindeki sporcuların şahsında milletlerin birbiriyle kaynaşması amaçlanmaktadır. Öte yandan, ülke içinde bölücü ve yıkıcı faaliyetlere, siyasi kamplaşmalara karşı sosyal kaynaşmayı sağlamada sporun önemli rolü vardır.

Sporun yararları yanında bu konuda bazı olumsuz durumlar da bulunmaktadır. Meselâ sporun insan tabiatında var olan saldırganlık içgüdüsünü kontrol altında tuttuğu ve dostça bir rekabet ortamı meydana getirdiği görülmekle birlikte spordan kaynaklanan rekabet bazan bölgesel, etnik ve dinî gerilimlere yol açabilmekte, bir futbol galibiyeti zaman zaman savaş kazanma şeklinde sunulmakta, bu da öfke ve şiddet duygularını tahrik etmektedir. Yine, sporun ilkelerinden biri herkes için olmasıdır; halbuki dünya nüfusunun çok büyük bir kısmı ona ancak seyirci sıfatıyla katılabilmektedir. Özellikle olimpiyatlarda bir devletin veya rejimin propaganda aracı yapılmak istenen sporcular köle durumuna düşmekte ve sporun özüne ters biçimde özgürlüğünü yitirmektedir. Seyircisi çok olan spor dalları çok yüksek gelir sağlayan birer meslek haline dönüşmüş ve ortaya adına profesyonellik denilen gerçek sporun karşısı bir sporculuk mesleği çıkmıştır. Rekabetin artmasıyla futbol gibi dallarda zaman zaman

sokaklar savaş meydanına dönüşmektedir. Öte yandan kadınların gençliklerinde yaptıkları ağır sporlar zamanla onların fizik ve estetik yönden bozulmalarına yol açmaktadır. Boks gibi ölümlere yol açabilen spor dalları şiddeti teşvik edici mahiyettedir ve halen spor olup olmadığı tartışılmaktadır.

Spor yaparken veya bir spor galibiyetini kutlarken çevreye, tabiata ve cana zarar vermemek, insanları rahatsız etmemek spor ahlâkı bakımından olduğu gibi İslâmî açıdan da gereklidir. Gecenin geç saatlerine kadar taşkınlığa varan sevinç gösterilerinde bulunmak, silâh atmak, malla zarar vermek spor adına mâzûr görülmez. Spor aracı olarak silâh kullanmanın gerektirdiği birtakım sorumluluklar vardır. Toplum içine çıktığında kimsenin rahatsız edilmemesi, tâlim yaparken başkalarına ve çevreye zarar verilmemesi, canlıların hedef diye kullanılmaması gerekir. Hz. Peygamber hayvanların hedef yapılmasını yasaklar. Abdullah b. Ömer bir tavuğu oklarına hedef yapanlara engel olmuş, bu davranışı Resûl-i Ekrem'in şiddetle kınadığını söylemiştir (Buhârî, "Zebâ'ih", 25; Müslim, "Şayd", 58, 59).

Yararlılık durumuna göre çeşitli sportif faaliyetler dinen mubah, hatta bazan sünnet kabul edilmekle beraber bunların müsterek bahislere, kumara alet edilmesi harama kadar varan sakıncalar taşır. Nitekim günümüzde özellikle at yarışlarının ve futbol gibi spor dallarının kumar oyunlarına alet edildiği görülmektedir. Hadis kaynaklarında çocuk oyunlarının bile kumara dönüşmesi tehlikesine dikkat çekilir (Abdürrezzâk es-San'ânî, X, 467). Öte yandan, spor yapanların iffetlerini korumaları, sporu amacının dışına çıkararak müstehcenlik ve teşhirciliğin vasıtası haline getirmeleri gerekir (ayrıca bk. MÜSABAKA).

Tarihçe. İlkçağ'da insanın zor tabiat şartlarına karşı mücadele etmek, ihtiyaçlarını karşılamak ve avlanmak için hızlı koşmak, atlamak, yakın mücadeleye gerektiğinde gücünü en iyi şekilde kullanmak mecburiyetinde olması ve göçebe hayat tarzı hareketliliği zorunlu kılıyor, dolayısıyla günlük işler spor işlevi görüyordu. İnsanlar şehir hayatına geçince beden eğitimi ve spor daha çok önem kazanmış ve eğitimin bir parçası haline gelmiştir. Spora dair bilinen en eski düşünceler antik Yunan filozoflarına dayanır. Eflâtun'un *Devlet*'i ile Aristot'un *Politika*'sında konuyla ilgili tanımlar yapılmış ve çeşitli öneriler ortaya konmuştur. Eflâtun'a göre gençlerin yetişme-

sinde müzikten sonra beden eğitimi gelir. Bu işte de insanın çocukluktan başlayıp ömür boyu uğraşması gerekir (*Devlet*, s. 146). Yasa koyucunun birinci vazifesinin gençlerin eğitimini düzenlemek olduğunu söyleyen Aristot da beden eğitimindeki asıl amacın karakter soyluluğuna erişmek olması gerektiğini belirtir ve bu konudaki aşırılıklardan şikâyet eder, özellikle beden eğitimi gençlerin savaşa hazırlanmasından ibaret sayıp onları yaşlarına göre çok ağır hareketler yapmaya zorlayan ve sporu salt kaba kuvvet ve dayanıklılık temrini kabul eden eski İsparta uygulamalarını eleştirir (*Politika*, s. 233 vd.). Aslında antik Yunan dünyasında spor merkezli bütün etkinlikler dinî bir karaktere sahipti. Milâttan önce 776'da Zeus onuruna resmen başlatılan Olimpiya'daki oyunlara katılmak kutsal bir iş sayıldığı gibi kutsal bir ayda ve kutsal bir alanda bütün Grek şehir devletlerinin tanrısal barış denilen bir antlaşmayla tesbit ettikleri bu oyunları izlemek de dinî bir görevdi. Modern olimpiyatların kökeni olan oyunların yapıldığı Olimpiya'daki tesislerin büyük bir bölümü tapınakların avlularından meydana geliyordu. Bunların dışında stadyum, cinnazyum, palaistra ve hipodromda dört yılda bir dört gün boyunca koşu, uzun atlama, disk ve cirit atma, boks, güreş ve araba yarışı gibi spor dallarında yarışmalar düzenlenirdi. Yarışlar çıplak yapıldığından kadınların seyretmesine izin verilmezdi. Daha sonraki dönemlerde Roma ve İstanbul gibi büyük şehirlerde benzerleri düzenlenen bu tür yarışmalar için Kudüs'te de büyük bir tesis yapılmış, ancak oyunlar İsrâilîoğulları tarafından putperest geleneği sayılarak hoş karşılanmamıştır. 393 yılına kadar devam eden oyunları Hristiyan Roma İmparatoru Theodosius yine aynı gerekçeyle kaldırmıştır.

Eski Mısır'da mezar odası duvarlarında ve mâbedlerde bazı spor dallarına dair tasvirler rastlanır. Sakkara'da bulunan 4300 yıl öncesine ait tasvirlerden güreş, avcılık, yüzme ve top oyunları gibi bazı spor dalları hakkında bilgi edinilebilmektedir (Ahmed ed-Demirdaş Tûnî, s. 24-26, 112-120). Eski Mezopotamya tasvir sanatı da buradaki spor faaliyetlerine dair fikir verir. Mısır duvar resimlerinde daha çok ağlarla yapılan kuş ve su avcılığı ön plana çıkarken Mezopotamya kabartmalarında aslan avı ağırlıktadır ve burada okçuluğun çok ileri bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Kıtâb-ı Mukaddes'te Hz. Ya'kub'un İsrâil adını alışıyla ilgili hikâyede güreşe (Tekvîn,

Atıcılık tâlimi yapan okçuları tasvir eden bir minyatür (İbn Ahî Hizâm, *el-Mahzûn câmi'u'l-fünûn*, Bibliothèque Nationale, MS, Arabe, nr. 2824, vr. 28*)

32/24-30), bazı benzetmeler yapılırken de dolaylı olarak okçuluğa (I. Samuel, 20/20; Eyub, 16/12-13; Yemya'nın Mersiyeleri, 3/12) ve koşuculuğa (Korintoslular'a Birinci Mektup, 9/24-25) değinilmiştir.

Kur'an'da uhrevî mükâfatlar için yarışılmasına dair âyetlerde (el-Mü'minûn 23/61; el-Hadîd 57/21; el-Mutaffifîn 83/26) koşuya telmih vardır. Hadis kaynaklarında da aynı konuyla ilgili haberlere rastlanır; İbn Ebû Şeybe (el-Muşannef, VI, 531) ve Ebû Dâvûd ("Cihâd", 68) buna dair başlıklar açmıştır. Bir rivayette Hz. Peygamber'in iki defa Hz. Âişe ile yarıştığı, ilkinde eşinin, ikincisinde kendisinin kazandığı ve bunu onun kilo almasına bağladığı belirtilmektedir (Müsned, VI, 39, 264). Sahâbîler de birbirleriyle yarıştı. Aşhâp arasında çok iyi koşanlar vardı; Ebû Hırâş el-Hüzelî'nin atları dahi geçtiği rivayet edilir. Kur'an'da at üzerine yemin edildiği (el-Âdiyât 100/1-5) ve önemine dair birçok hadis bulunduğuna için atçılık İslâm tarihinde özel bir yere sahip olmuş ve bu spor hakkında çok sayıda eser yazılmıştır. Resûl-i Ekrem bizzat at yarışı düzenlemiş ve deve, at ve ok atma yarışlarında ödül câiz olduğu için kazananı ödüllendirmiştir (Müsned, II, 256, 358, 425, 474). İlmü'n-nüşşâb, ilmü'r-remy gibi isimlerle anılan okçuluk ve atıcılık en çok önem verilen sporlardandır. Dinî literatürde okçuluğun tarihinin Hz. Âdem'e kadar uzandığı ve Hz. Peygamber'in atası Hz. İsmâil'in de çok iyi bir okçu olduğu kaydedilir. Resûlullah bir ok sebebiyle üç kişinin cennete gireceğini söyler; bunlar oku yapan, okçuya veren ve düşmana atandır (bk. OK). Bundan dolayı okçuluğa bir nevi kutsiyet izâfe edilmiş, Osmanlılar ok meydanlarına abdest almadan adım atmamıştır. Hadis kaynaklarında geçen spor dallarından biri de güreştir ve bu kaynaklarda Hz. Peygamber'in Rûkâne b. Abdüeyzîd ile yaptığı güreşten söz edilmektedir (bk. GÜREŞ). Sahâbîler bazan aralarında ağırlık kaldırma yarışı da yaparlardı; Abdürrezzâk es-San'ânî bu konuyla ilgili bir bab açmıştır (el-Muşannef, XI, 444). Yüzme öğrenme ve çocuklara öğretme de teşvik edilmiştir.

İslâmî literatürde okçuluk, atçılık vb. sporlarla ilgili eserler yanında tıbbâ dair kitaplarda da spora yer verilmiştir. Ebû Zeyd Ahmed b. Sehl el-Belhî, *Meşâlihu'l-ebdân ve'l-enfüs* adlı eserinde hıfzı-sıhha için gereken sportif faaliyetlerden (harekât-ı ri'yâziyye) söz eder ve sporu yerine göre en iyi ilâç diye niteler. Yürümenin sağlık için önemine dikkat çeken Belhî çevgânın da vücudun tamamını hareket ettirdiği için iyi bir spor olduğunu be-

lirtir. *el-Kânûn fi't-tıbb*'inde sporun anlamı, amacı, yararları ve çeşitleri üzerinde duran İbn Sînâ ayrıca sağlık açısından vücudun durumuna, organlara ve yaşa göre yapılması gereken sporlardan ve sporun sonra yorgunluğu gidermenin yollarından söz eder (I, 211 vd., 238). Onun çeşitli sağlık konularına şiirlerle değindiği *el-Urcûze fi't-tıbb* adlı eserinde de sportif hareketlere yer verdiği görülür (s. 104, 158). Eski Türk kültüründe sporun ayrıcalıklı bir yeri vardı ve özellikle savaşa hazırlık açısından binicilik ve atıcılığa büyük önem verilirdi. Ünlü destan kahramanı Manas henüz on yaşındayken yay kullanıyordu. Göktürk dönemi tasvirlerinde atçılık ve at oyunları ile ilgili sahneler rastlanmaktadır (Ögel, I, İv. 33, 34, 35, 36, 37).

Anadolu Selçukluları döneminde ahî teşkilâtı bünyesinde belli sporların yapıldığı tekkeler kurulmuştur. Meydanlarda cirit oyunlarının bitiminde oyuncuları sahada yeniden karşıklı dizilir, hakem kurulundan bir görevli öne çıkarak kısa bir konuşmadan sonra oyun sırasında gördüğü yanlış hareketleri anlatır, olumlu davranışta bulunanları över ve kazananları açıklardı. Saraylarında spor alanları bulunan Osmanlılar'da avcılık, ok atma, güreş ve kılıç sporları yaygındı. Edirne'deki Kırkpınar güreşlerinin başlangıcı XIV. yüzyıl ortalarına kadar uzanır. Osmanlı saray teşkilâtında cemâat-i çakırcıyân, şahinciyan ve atmacıyân gibi avcılıkla ilgili görevliler vardı. Eski minyatürlerin büyük bir bölümü de av konuludur. Osmanlı topraklarında sporun en fazla geliştiği yerler daha çok okçuluk, cirit, binicilik ve güreş kullanımı gibi savaş sporlarıyla ilgilenen tekkelerdi. Güreş gibi bazı spor dalları da özel olarak kurulan vakıflar tarafından himaye edilmiştir. Osmanlı döneminde sporla ilgili bazı eserler kaleme alınmıştır. Matrakçı Nasuh'un *Tuhfetü'l-guzât*'ında (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2206) fasıllar halinde okçuluk, kılıç, kalkan, topuz ve atçılık tâtîmi gibi silâhşorluğa dair konulara yer verilmiştir. Bu eserler daha çok kemankeşlikle (atıcılık) ilgilidir. XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ilk defa Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi ve Kuleli İdâdîsi ile Mekteb-i Bahriyye'ye beden eğitimi derslerinin (idman ve ri'yâzet-i bedeniyye) konulduğu görülür. Jimnastik konusunda yazılan ilk eser Nâzım Şerefeddin Bey'in 1302 r. (1886) tarihli *Bahçe ve Salonlarda Jimnastik Ta'limi yahut Sıhhatnümâ* adlı kitabıdır. Jimnastik kelimesi sonraları genel anlamda sporu ifade için kullanılmıştır. Kuleli İdâdîsi'nde terbiye-i bed-

niyye muallimleri olan Ahmed Nazmi ve Bekir Sıtkı beyler *Yeni Usul Osmanlı Terbiye-i Bedeniyye Dersleri* adıyla bir ders kitabı kaleme almışlar (İstanbul 1327) ve sporun yararlarıyla ilgili bilgiler verdikten sonra bazı hareketleri çizimlerle göstermişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, V, 118; *Müsned*, II, 256, 358, 425, 474; III, 413; IV, 385; VI, 39, 264; Eflâ-tun, *Devlet* (trc. Sabahattin Eyüboğlu – M. Ali Cimcoz), İstanbul 1962, s. 146; Aristoteles, *Politika* (trc. Mete Tunçay), İstanbul 1990, s. 233, 234, 235, 236, 237, 238; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-Azamî), Beyrut 1403/1983, X, 467; XI, 444; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, VI, 531; İbn Kuteybe, *Te'vilü muhtelifi'l-hadis* (nşr. M. Zühri en-Neccâr), Beyrut 1393/1973, s. 295; Ebû Zeyd el-Belhî, *Meşâlihu'l-ebdân ve'l-enfüs* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1984, s. 208 vd.; Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağır*, Beyrut 1403/1983, II, 19; İbn Sînâ, *el-Kânûn fi't-tıbb* (nşr. İdvâr el-Kaş), Beyrut 1413/1993, I, 211 vd., 238; a.mlf., *el-Urcûze fi't-tıbb* (Min Mü'ellesefâtı İbn Sînâ et-tıbbiyye içinde, nşr. Muhammed b. Zühre el-Bâbâ), Halep 1404/1984, s. 104, 158; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1352-55, VI, 116, 117; X, 13 vd., 29; İbn Haldûn, *Mukaddime* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, I, 424-425; Süyûtî, *el-Mü'sara'a ile'l-muşâra'a* (nşr. Mecdî Fethî es-Seyyid), Tanta 1413/1993, s. 16-20; Ahmed ed-Demirdâş Tûnî, *Târîhu'r-riyâza 'inde kudemâ'l-Mısrıyyîn*, Riyad, ts. (el-İttihâdü'l-Arabî li'l-el'âbî'r-riyâziyye), s. 24-26, 112-120; İbrahim Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, İstanbul 1982, s. 249 vd.; Abdülhamîd Selâme, *er-Riyâzatü'l-bedeniyye 'inde'l-'Arab*, Tunus 1982; *Concordance to the Good News Bible* (ed. D. Robinson), Suffolk 1983, s. 53-54 (arrow md.), 943-944 (race md.); Muhtâr Sâlim, *et-Tıbbü'l-İslâmî beyne'l-'akide ve'l-ibdâ'*, Beyrut 1408/1988, s. 173 vd.; Atif Kahraman, *Osmanlı Devletinde Spor*, Ankara 1995, s. 1 vd., 33 vd., 105 vd., 191 vd., 233 vd., 627 vd.; Atilla Erdemli, *İnsan, Spor ve Olimpizm Spor Felsefesi Yazıları*, İstanbul 1996, s. 58, 59, 61 vd., 153 vd.; Nebi Bozkurt, *Hadiste Folklor Eğlence*, İstanbul 1997, s. 35-36, 54, 110-116; a.mlf., "Oyun", *DA*, XXXIV, 15, 16; Salih Koşu, *Sporun Sosyal Bütünleşmeyi Sağlamada Rolü* (yüksek lisans tezi, 1998), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 4, 19, 20, 34, 35, 39, 44 vd., 50, 92; Özbay Güven, "Geleneksel Okçuluk ve Güreş Sporunda Ahiliğin Etkileri", *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1999, s. 157 vd.; J. Swaddling, *Antik Olimpiyat Oyunları* (trc. Burçak Gürün), İstanbul 2000, s. 1 vd., 7 vd., 23 vd., 40, 47 vd., 51 vd., 94 vd.; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş: Türklerde Köy ve Şehir Hayatı*, Ankara 2000, I, İv. 33, 34, 35, 36, 37; Gazi Muhammed, *Spor ve Kültürün Kutsal Kaynakları* (trc. Emre Barcadurmuş), İstanbul 2001, s. 57 vd., 79 vd.; İbrahim Balcıoğlu, *Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi*, İstanbul 2003, s. 107 vd., 175 vd.; "er-Riyâzatü'l-cesediyye", *el-Muktefâ*, IV/11, Beyrut 1880, s. 270-272, 292-295; Abdülvehhâb el-Kerârîti, "er-Riyâzatü'l-bedeniyye fi'l-kâdim ve'l-hadîs", *el-Mecelletü'z-Zeytûniyye*, V/10, Tunus 1364/1945, s. 248-254; M. Hâlid Mansûr, "er-Riyâza ve ihtirâfuhâ fi'l-fikhi'l-İslâmî",

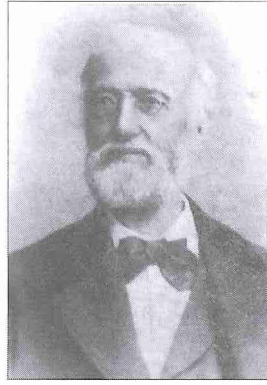
Dirâsât, XXVIII/1, Amman 1422/2001, s. 120-133; Fikret Soyer, "Osmanlı Devletinde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XXIV/1, Ankara 2004, s. 209 vd.; Hacı Mehmet Günay, "Müsabaka", *DLA*, XXXII, 63-64.

NEBİ BOZKURT

SPRENGER, Aloys
(1813-1893)

Avusturyalı şarkiyatçı
ve İslâm tarihçisi.

Aloys
Sprenger

Avusturya İmparatorluğu'nun Tirol iline bağlı Nassereith kasabasında doğdu. Lise yıllarında botanik ve yabancı dillere büyük ilgi duyarak Grekçe ve Latince'nin dışında İngilizce, İtalyanca ve İspanyolca öğrendi; bu arada Romen dillerinin karşılaştırmalı bir gramerini derledi. Lise son sınıfta iken Doğu dillerine yöneldi ve ilâhiyat tahsili gören ağabeylerinin de yardımıyla kısa sürede İbrânîce'yi öğrendi. Liseyi bitirdikten sonra Viyana Üniversitesi'nde felsefe okudu ve tıp, doğa bilimleri, şarkiyat derslerini takip etti. Öğrenciliği sırasında Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall'ın yanında bulundu, ondan bilimsel destek gördü. Bir müddet Paris'te eğitimini sürdürdü ve 1836'da Londra'ya geçti. İki yıl sonra İngiliz vatandaşlığına girdi. 1841'de Leiden Üniversitesi'nden tıp doktoru unvanı aldı.

1843'te Hindistan'da faaliyet gösteren bir şirketle anlaşarak hekimlik yapmak üzere Kalküta'ya giden Sprenger, görevini yürütürken Hint dilini ve kültürünü öğrenerek İngiliz sömürge yönetiminin asimilasyon atmosferinde idare ve eğitim alanlarında önemli roller üstlendi. Doğu dillerine hâkimiyeti dolayısıyla 1848'de, Kalküta Medresesi denilen ve devlet görevlilerini İslâm hukuku alanında yetiştirmek amacıyla kurulan yüksek eğitim kurumunun ve daha sonra Delhi'deki bir kolej'in müdürlüğüne getirildi. Buralarda bir yandan Avrupa dillerindeki eserleri Hintçe'ye ve Farsça'ya çevirirken bir yandan da Leknev'de bulunan Kraliyet Kütüphanesi'ndeki Farsça eserlerin katalogunu hazırladı (Kalküta 1854). 1850'de Royal Asiatic Society'de danışmanlık ve mütercimlik yapmaya başladı; ayrıca Hindistan'da ilk defa halkın ana dilinde haftalık bir dergi çıkardı. 1857 yılında Avrupa'ya döndü ve Bern Üniversitesi'nin Doğu dilleri bölümüne profesör olarak tayin edildi. 1881'de Heidelberg'e yerleşti ve ölümüne kadar orada yaşadı. Oxford ve Roma üniversitelerince onursal

doktora unvanı verilen Sprenger, Royal Asiatic Society ile Deutschen Morgenländischen Gesellschaft'ın üyesiydi. Arapça ve Farsça eserlerden oluşan zengin kitap koleksiyonu ölümünden sonra Berlin Kraliyet Kütüphanesi tarafından satın alınmıştır. Çalışmalarıyla şarkiyatçılığın her alanında ilgi uyandıran Aloys Sprenger, İslâm düşüncesi üzerine özgün görüşler ortaya koymuş, şarkiyatçılar kadar çağdaşı müslüman düşünürleri de etkilemiştir. Bu alanda ona atfedilen ve en çok tartışılan görüş, İslâm kültürünün temel yapıları arasında Kur'an'dan sonra ikinci sırada kabul edilen hadis geleneğini reddetmiş olmasıdır.

Eserleri. A) Telifleri: *The Life of Mohammad from Original Sources* (Allahabad 1851); *A Catalogue of the Arabic, Persian and Hindustany Manuscripts of the Libraries of the King of Oudh* (I, Calcutta 1854); *Das Leben und die Lehre des Mohammad nach bisher grösstentheils unbenutzten Quellen* (I-III, Berlin 1861-1865 → Hildesheim 2003); *Die Post- und Reiserouten des Orients. Mit 16 Karten nach einheimischen Quellen* (Leipzig 1864 → Amsterdam 1962, 1971; Frankfurt 1993); *Die alte Geographie Arabiens als Grundlage der Entwicklungsgeschichte des Semitismus* (Bern 1875 → Amsterdam 1966); *Mohammed und der Koran. Eine psychologische Studie* (Hamburg 1889); *Babylonien, das reichste Land in der Vorzeit und das lohnendste Kolonisationsfeld für die gegenwart* (Heidelberg 1886).

B) Neşirleri: 'Abdu-r-Razzâq's *Dictionary of the Technical Terms of the Sufies* (*İstîlâhâtü's-şüfiyye*) (Calcutta 1845 → Lahor 1974); *Othby's Tarykh Yamyny* (Delhi 1847; Muhammed b. Abdülcebbar el-Utbî'nin *Târîhu'l-Yemînî'si*); *Two Books on 'Arabic Bibliography* (Calcutta 1849; Abdullah el-Fâkihî'nin *Hudûdü'n-*

nahv'i ve İbnü'l-Ekfânî'nin *İrşâdü'l-kâşid ilâ esne'l-makâşid*'i, İngilizce tercümesiyle birlikte); *The Gulistân of Sa'dy* (Calcutta 1851); *The Sikandarnâmah i Bah-rî* (Calcutta 1852-1869; Nizâmî-i Gencevî'nin *İskendernâme'si*, Muhammed Şüsterî ve Ahmed Ali b. Şücaat Ali ile birlikte); *Tusys List of Shy'ah Books and 'Alam al-Hoda's Notes on Shy'ah Biography* (Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin *Fihristü kütübî's-Şî'a'sı* ve Alemülhüdâ'nın *Naẓdü'l-izâh*'ı; Abdülhak ile birlikte, Calcutta 1853-1855); *Biographical Dictionary of Persons Who Knew Mohammad* (İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İşâbe fi temyîzi's-shâhabe'si*, Muhammed Vecîh, Abdülhak, Gulâm Kâdir ve W. Nassau Lees ile birlikte, I-IV, Calcutta 1270-1291/1853-1874); *A Dictionary of the Technical Terms Used in the Sciences of the Musalmans* (Tehânevî'nin *Keşşâfû'ş-tilâhâtü'l-fünûn*'u, Muhammed Vecîh, Abdülhak, Gulâm Kâdir ve W. Nassau Lees ile birlikte, I-II, Calcutta 1278/1862; II. cildin sonunda Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin *er-Risâletü's-Şemsiyye'si* ve Sprenger tarafından yapılmış İngilizce tercümesi bulunmaktadır). Sprenger bu çalışmalarından

Aloys Sprenger'in annesine yazdığı bir mektup

